

ПСИХОМОТОРИКА І ПСИХОМОТОРНА ДЕПРИВАЦІЯ ЛЮДИНИ У ПЛОЩИНАХ МАТЕРІАЛІСТИЧНОЇ ТА НОВІТНЬОЇ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ КОНЦЕПЦІЇ ПСИХІКИ І ПСИХІЧНОГО

PSYCHOMOTOR SYSTEM AND PSYCHOMOTOR DEPRIVATION OF A HUMAN WITHIN THE MATERIALISTIC AND INNOVATIVE ENERGY CONCEPT OF THE PSYCHE AND THE PSYCHIC

У статті здійснений аналіз проблеми психомоторики, а також психомоторної депривації людини як одного з видів її психічної депривації, котра залишається в науці явищем, про яке заявлено, але до якого не зроблено реальних кроків уже протягом десятків років. Фактично праці з цієї проблеми відсутні як в Україні, так і за кордоном. Причини такого становища є те, що на тепер, по-перше, психомоторика людини розкривається у площині матеріалістичної концепції психіки, згідно з якою психіка і психічне є функціями мозку, нервової системи; по-друге, дослідники не можуть знайти концепції психіки і психічного, на основі якої можна було б адекватно розкрити психомоторну депривацію як явище психіки, а не мозку, нервової системи. У цій праці сутність психомоторної депривації людини розкривається з використанням психоенергетичного та енергетично-психофункціонального підходів, які окреслені в новітній психоенергетичній концепції психіки і психічного, котра принципово відрізняється від матеріалістичної. Доведено, що у ракурсі цих підходів психомоторна депривація людини являє собою більшою чи меншою мірою деструктивний перебіг певних процесів у функціонуванні різних сфер її психіки, який виник унаслідок повної відсутності, зведення до мінімуму чи обмеження психомоторної активності протягом тривалого часу. Психомоторна депривація людини виявляється: 1) у мотиваційній сфері як відсутність мотивації до психомоторної активності та наявність мотивації до уникнення невдачі; 2) у когнітивній сфері як несформованість, недорозвинення чи руйнування тих параметрів психічних пізнавальних процесів відчуття, сприйняття, пам'яті, мислення, уяви, загалом інтелекту, розвиток яких повністю залежить від попередньої психомоторної активності; 3) у вольовій сфері як дестабілізація, зниження якості вольових процесів (актів), які формуються лише у разі подолання перешкод і труднощів під час психомоторної активності; 4) в емоційній сфері як накопичення негативного психоенергетичного потенціалу внаслідок, по-перше, нестачі позитивних емоцій і почуттів, які б мала вона отримувати від радості гармонійних рухів, загалом психомоторної активності; по-друге, постійного її поповнення негативними емоціями, що виникають через психомоторну пасивність, малорухливий спосіб життя; 5) у конативній (поведінковій, діяльно-виконавчій) сфері як несформованість, недосконалість псі-програм психомоторних рухів, дій.

Ключові слова: психічна депривація людини, психомоторика, внутрішнє психічне, зовнішнє психічне, деструктивні процеси, псі-програма, психоенергетичний потенціал.

The paper analyzes the problem of the psychomotor system, as well as the psychomotor deprivation of a human as one of the types of his/her psychic deprivation, which is still a phenomenon in science that has already been stated but no real steps have been taken to it for decades. Actually, there are no works on this issue both in Ukraine and abroad. The reasons for this are that today, first, the psychomotor deprivation of a human is revealed within the materialistic concept of the psyche, according to which the psyche and the psychic are functions of the brain and the nervous system; second, researchers cannot find the concept of the psyche and the psychic, based on which one could properly reveal the psychomotor deprivation as a phenomenon of the psyche, not the brain or the nervous system. In this paper, the essence of psychomotor deprivation of a human is revealed by means of psycho-energy and energy-psycho-functional approaches. They are specified in the latest psycho-energy concept of the psyche and the psychic, which is essentially different from the materialistic one. It is proved that in terms of these approaches, the psychomotor deprivation of a human is, to a greater or lesser extent, a destructive course of certain processes in the functioning of different spheres of his/her psyche, which resulted from the complete absence, minimization or limitation of psychomotor activity for a long period. Psychomotor deprivation of a human manifests itself: 1) in the conative sphere as the lack of motivation for psychomotor activity and the presence of motivation to avoid failure; 2) in the cognitive sphere as the non-formation, undevelopment or destruction of those parameters of the mental cognitive processes of feeling, perception, memory, thinking, imagination in general, intelligence, the development of which depends entirely on previous psychomotor activity; 3) in the volitional sphere as destabilization, decrease in the quality of volitional processes (acts), which are formed only when overcoming obstacles and difficulties during the psychomotor activity; 4) in the emotional sphere as an accumulation of negative psycho-energy potential resulted from, first, the lack of positive emotions and feelings that he/she would receive from the joy of harmonious movements, in general psychomotor activity; second, his/her constant negative emotions arising from psychomotor passivity, a sedentary lifestyle; 5) in the conative (behavioural, activity-executive) sphere as the non-formation, imperfection of psy-programs of psychomotor movements and actions.

Key words: human mental deprivation, psychomotor system, internal mental, external mental, destructive processes, psy-program, psychoenergy potential.

УДК 159.92:95
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2020.12-2.6>

Терлецька Ю.М.

к.психол.н., доцент, доцент кафедри педагогіки та інноваційної освіти Національний університет «Львівська політехніка»

Постановка проблеми. Актуальність дослідження зумовлена тим, що психомоторика відіграє важливу роль у розвитку та життєдіяльності людини. Власне у психомоторних проявах виявляється реальна взаємодія людини (її психіки, внутрішнього психічного) з навколишнім світом (зовнішнім психічним), у процесі якої людина, з одного боку, підпорядковує його собі, а з іншого – сама змінює себе: розвивається, удосконалюється. Загалом, у разі якісного функціонування психомоторика забезпечує ефективність рухової активності й водночас відновлює та поповнює життєвий ресурс і активність організму людини. Однак у разі психомоторної пасивності, яка спричинена чи пошкодженнями організму, чи стилем життя самої людини, призводить і до втрати соматико-енергійного ресурсу, і до психомоторної депривації, котра вносить певні деструкції у функціонування психіки.

Проте в науці проблема психомоторної депривації є фактично не дослідженою. Нами вперше порушене питання про психомоторну депривацію людини як явище її психіки. Натеper навіть, коли деякі дослідники згадують про психомоторну депривацію, то насправді ведуть мову про умови, які призводять до неї, та її наслідки для людини. А питання, як вона виникає і розвивається, яким чином відображена у психіці людини, як і посередництвом чого впливає на її функціонування, поведінку, діяльність і здоров'я, залишаються без відповіді. Але психомоторна депривація людини є явищем її психіки, а не нервової системи. Тому розкриття сутності й головних аспектів психомоторної депривації людини є актуальним і для психологічної теорії, і для практики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На основі здійсненого нами аналізу досліджень і публікацій з проблем психічної депривації можна зробити висновок, що психомоторна депривація людини залишається в науці явищем, про яке заявлено, але до якого не зроблено реальних кроків. Фактично праці з цієї проблеми відсутні як в Україні, так і за кордоном. Однак виявлено, що вивчення психомоторної депривації людини почалося з дослідження Й. Лангмейером і З. Матейчком психічної депривації в дитячому віці. У цій праці дослідники фактично лише згадують про «рухову депривацію» дитини як ситуацію, за якої має місце обмеження чи відсутність можливостей рухатися, що призводить до психічних порушень – галюцинацій, фрустрації, страху тощо [9, с. 209–210]. Проте автори не розкрили ні психічну сутність рухової депривації, ні те, яким чином вона перебігає у психіці.

Постановка завдання. З огляду на це мета статті полягає у: 1) розкритті проблем психомоторики та психомоторної депривації людини в матеріалістичній концепції психіки

і психічного; 2) визначенні та обґрунтуванні сутності психомоторної депривації людини як явища психіки крізь призму новітньої психонергетичної концепції психіки і психічного.

Виклад основного матеріалу. Оскільки знань про психомоторну депривацію людини на цей час не накопичено, то очевидно, що їх потрібно шукати в дослідженнях психомоторики, котра за своєю сутністю, по-перше, поєднує (чи мала би поєднувати) психіку і моторику в якусь неподільну цілісність; по-друге, вказує на первинність психіки стосовно моторики.

Однак і щодо сутності психомоторики, і щодо її функціонування, і щодо ролі в ній психіки в науці нема єдиних поглядів. У поняття «психомоторика» вкладають різний зміст. Її переважно розуміють як:

- основний вид об'єктивізації психіки в сенсомоторних, ідеомоторних й емоційно-моторних реакціях та актах [16, с. 71];

- орган, що виконує функції: 1) відображення, що полягає в отриманні об'єктивної інформації про свою рухову активність; 2) контролю за своїми рухами й процесом керування ними [15];

- об'єктивне сприйняття людиною всіх форм психічного відображення, починаючи з перцептивних процесів і закінчуючи складними процесами інтелектуальної активності [17];

- об'єктивізацію всіх форм психічного відображення, яке здійснюється через м'язові рухи [14];

- сукупність свідомих довільних керованих рухових дій [10];

- дійовий орган людини, а не тіла; «робочий орган, єдність рухів з образом, думкою, почуттями – еталонами, мірками, відповідно до яких регулюються рухи»; функціональний орган; людський орган, який обслуговує механізм емоцій, почуттів, думок, образів рухів, пам'яті [12, с. 328–330] та ін.

Зауважимо, що спільним для тлумачень психомоторики вищезгаданими авторами є те, що вони здійснюються в площині матеріалістичної концепції психіки. З цих позицій вченими розглядаються її будова та особливості функціонування.

Так, за М. Бернштейном, психомоторна дія будується на основі ієрархічної системи з урахуванням субординації рівнів побудови рухів і зворотного зв'язку за участю відповідних відділів центральної нервової системи. При цьому, на думку автора, психомоторні дії регулюються і залежно від смислу моторного завдання [2]. Проте М. Бернштейн не дає вичерпної відповіді на питання: яким чином смисл здійснює «регулювання» психомоторної дії? Він загалом не розкриває роль і місце психіки в цьому процесі.

Такий стан речей намагається виправити В. Клименко, який для дослідження механізмів

психомоторики людини і процесу засвоєння нею рухових дій використовує пояснювальну схему почуттєво-практичної діяльності, в якій активність виступає властивістю психічного відображення. Дослідник указує на наявність: 1) сенсорної активності; 2) перцептивної активності; 3) активності установки, 4) активності психічного відображення; 5) активності психічної взаємодії [12, с. 328–330]. Однак на процесуально-принциповому рівні (тобто на первинному, початковому, який дає поштовх до зародження й розгортання процесу) діяльність психіки ним не розкрита.

Дослідник В. Шадриков описує деякі особливості психомоторики – моторну активність (швидкість установки, реакції та рухів); статичну координацію (тремтіння пальців і коливання рук); динамічну координацію (однієї або обох рук); відповідність рухів орієнтації людини у просторі; складання формул рухів та їх автоматизацію; напрям рухів; ритм рухів; одночасність рухів; темп рухів; силу, енергію рухів і м'язовий тонус. Ці особливості рухів включають у себе як прості показники (силу рухів, їх тонус), так і складні психомоторні комплекси (координацію, одночасність тощо) [19]. Однак на процесуально-принциповому рівні діяльності психіки людини вони не розкриті.

Дослідник Є. Ільїн звернув увагу на психомоторні якості людини, що являють собою інтегральну характеристику її рухових можливостей, котрі зумовлені її фізіологічними, анатомо-морфологічними і психологічними особливостями [7, с. 125]. Крім цього, людина володіє ще руховими здібностями, котрі є різновидом її індивідуально-психологічних здібностей, що забезпечують самоконтроль і самоупорядкування рухових дій за допомогою психічних механізмів [8].

Проте власне психологічний аспект дослідниками не розкритий. Хоча на основі результатів дослідження сенсомоторних дій М. Шмаргун указує на те, що вони мають велике значення у формуванні когнітивних процесів, оскільки виступають проміжною ланкою між образом і думкою, здійснюючи узагальнене відображення інформації [20]. Але він не пояснює перебіг цього процесу на процесуально-принциповому рівні психіки.

На основі вищевикладеного можна дійти висновку, що в наш час у працях, присвячених психомоториці людини, аналіз рухів і дій здійснюється фактично з використанням матеріалістичної парадигми, згідно з якою головним інструментом її рухової активності є мозок, нервова система, а психіка і психічне – функціями діяльності мозку. І в цьому разі функціонування психіки зводиться до діяльності головного мозку. Приміром, А. Лурія, на якого часто посилаються представники матеріалістичного підходу, в структурі головного мозку людини

виділяє три головні функціональні блоки, що, на його думку, здійснюють регуляцію рухів і дій: 1) енергетичний, котрий забезпечує сприйняття й опрацювання рухової діяльності, формування рухових якостей; 2) пізнавальний, котрий забезпечує отримання, опрацювання та збереження рухової інформації; 3) програмуючий, котрий забезпечує процеси планування, програмування, регуляції та контролю психомоторної діяльності [11].

Якщо проаналізувати концепцію психічної регуляції рухів і дій людини, автором якої є П. Анохін [1], то можна перекоонатися, що в ній фактично розкривається діяльність мозку, нервової системи, а не психіки. Виходить, що мозок цілковито забезпечує регуляцію рухів і дій. А яка тоді роль психіки? Щоправда, за такого розуміння функцій мозку вона ніби й не потрібна.

Щоб якимось чином виправдати матеріалістичну концепцію, О. Малхазов указує на те, що в центральній нервовій системі людини є точні формули рухів (енграми), котрі, на його думку, охоплюють водночас усі необхідні для управління рухом рівні впродовж усього часу його виконання [13, с. 97]. Але з цим не можна погодитися, оскільки виникає багато питань: звідки беруться у нервовій системі так звані «точні формули рухів (енграми)»? Вона їх сама виводить? Чи, може, вони несвідомо закладаються природою? Яким чином у цих «енграмах» записана й передається інформація про розрахунок часу, сили, траєкторії, про їх співвідношення з простором, предметами, явищами тощо? Посередництвом чого ці формули руху в центральній нервовій системі активізуються, спричиняють самі рухи? За допомогою обміну речовин? Тоді в цих речовинах має бути записана така інформація. А може імпульсами з мозку? Тоді в них також має бути записана ця інформація. Але ж знову ж виникає питання: як вона записується? Де зберігається? Звідки взялася первинно? Як, посередництвом чого передається в органи руху? Як змінюється у разі помилкових рухів та їхньої корекції і под.?

Західні вчені також ведуть пошук того, що є центральною ланкою в регулюванні психомоторної активності людини. Такою ланкою вважають: здатність людини порівнювати команду до початку дії з «правильною», а в разі їх незбігу – спроможність затримати відповідь без зворотної інформації з периферії [21]; механізми зв'язку, через які відбувається розпізнання довільного (активного) й неактивного (пасивного) рухів та передбачення очікуваних результатів [26]; центральні моторні програми [22] та ін. Але й тут залишилося багато питань без відповіді. Приміром, як формуються такі команди первинно? Яким чином визначається правильність чи неправильність команди на психічному

рівні? Як працюють «механізми зв'язку»? За допомогою чого і як вони пов'язані з психікою людини? Як формуються і функціонують моторні програми? Посередництвом чого здійснюють управління рухами і діями? Яка роль і місце в них відводиться психіці і под.?

Разом із тим частина дослідників-матеріалістів, приміром В. Зінченко [6], Н. Гордєєва [5] та ін., стверджують, що дія породжує психіку, тому її можна розглядати як вихідну клітину психічного.

Якщо прийняти за основу твердження, що психіку породжує дія, виникає багато питань. Наприклад, звідки беруться в людини спонукання до першого «запуску» такої дії? Яким чином дія трансформується у психіку й перетворюється на якість її внутрішнє психічне? Що являє собою це внутрішнє психічне? Яким чином відбуваються зміни у психіці, її розвиток чи регрес і под.?

Отже, виходячи з вищевикладеного, не уникнути питання: що є первинним у виникненні, здійсненні та регуляції психомоторних процесів мозок чи психіка?

З позиції матеріалізму первинним є мозок. Проте матеріалізм не дає відповіді на питання: як і посередництвом чого мозок здійснює регуляцію поведінки рухів, дій? Можливо, змінюється співвідношення речовин? Тоді яким чином вони обробляють і передають потрібну для регулювання інформацію, причому з великою швидкістю? Можливо, завдяки електричним імпульсам чи електромагнітним коливанням у клітинах (вчені допускають наявність електромагнітного поля у клітинах)? А звідки беруться ці імпульси чи електромагнітні коливання, хто їх виробляє, яким чином у них кодується і розкодовується інформація щодо виконання того чи іншого руху, дії? Яким чином і посередництвом чого при цьому взаємодіють мозок і психіка? Якщо мозок передає інформацію про рухи і дії у психіку, то знову ж таки виникає безліч питань. І першим з них є питання: для чого він це робить, якщо така можливість закладена в ньому самому? Разом із тим якщо імпульси потрапляють у психіку, то інформація, закладена в них, повинна в ній якимось чином розкодовуватися, опрацьовуватися і за зворотного зв'язку знову кодуватися та передаватися назад у мозок. Які субстанції виконують ці функції і под.?

Все це заставляє поставити під сумнів твердження представників матеріалістичного підходу і про те, що дія є вихідною одиницею психічного, і про те, що психіка є функцією мозку, тобто про первинність мозку у відношенні до психіки, а значить і у відношенні до виникнення, перебігу та регуляції психомоторних процесів.

Ми вважаємо, що в перебігу психомоторних процесів основну роль відіграє психіка,

а не мозок. І психомоторна депривація людини є явищем її психіки.

Щоб довести, що психомоторна депривація людини є явищем її психіки, необхідно використати нову методологічну базу, точніше таку концепцію психіки й психічного, на основі якої можна було б адекватно пояснити її прояв. Нами проаналізовано більше сорока основних концепцій психіки і психічного, які натепер наявні в науці. Виходячи з результатів такого аналізу, нами вибрана енергетична концепція психіки і психічного, яка розроблена сучасним українським дослідником М. Варієм [3; 4; 27]. У ній ми виокремили психоенергетичний та енергетично-психофункціональний підходи. Психоенергетичний підхід указує на те, що психіка і будь-яке її явище (внутрішнє психічне), а також зовнішні впливи (зовнішнє психічне) існують у формі псі-енергії (псі-енергетичного поля на кшталт електромагнітного поля), в якій закодована відповідна інформація про їхню сутність та об'єктивну/суб'єктивну значущість.

Психіка людини як самостійне психічне (псі-енергетичне поле) водночас перебуває в людині й поза нею. Психіка та психічне (внутрішнє і зовнішнє) розглядаються як інформаційно-психоенергетичні утворення, котрі володіють властивістю розоб'єктовуватися (випромінювати псі-хвилі, які несуть інформацію) і об'єктовуватися (проникати в інше психічне, взаємодіяти з ним).

За одиницю психічного М. Варієм визначено квант енергії, в котрому міститься мінімальна інформація, що вже має для людини певну значущість [27, с. 126]. Автор доводить, що «... психіка людини являє собою відносно самостійне індивідуальне холографічне інформаційно-енергетичне утворення зі своїм псі-кодом, що водночас існує в індивіда і поза ним та утримує інформацію про минуле, теперішнє і майбутнє суб'єкта психіки, його внутрішній і зовнішній світ, а також відображає їх значущість для нього» [27, с. 128].

Енергетично-психофункціональний підхід загалом окреслює засади операційно-функціональної діяльності людської психіки як процесу взаємодії психоенергії зовнішнього і внутрішнього та внутрішньо-внутрішнього психічного, внаслідок чого відбувається розкодування інформації та її значущості, їх опрацювання та утворення нового психічного чи зміна величини психоенергії (інформації та її значущості) якого-небудь психічного.

При цьому психіка людини, об'єднуючи псі-програми несвідомого, підсвідомого, свідомого і надсвідомого рівнів, функціонує як єдине ціле. Власне псі-програми є діяльно-виконавчою ланкою, яка забезпечує операційно-функціональні перетворення наявного психічного й отриманої із зовні психоенергії (закла-

деної інформації та її об'єктивної/суб'єктивної значущості), її опрацювання, сортування, перетворення (створення нового психічного) і передавання (використання). Будь-яка псі-програма людської психіки формується на основі певної фіксованої установки зі своїм псі-кодом, яка може бути неусвідомленою або свідомою. Фіксована установка, як внутрішнє психічне, відіграє важливу роль, оскільки активізує інше внутрішнє і/чи зовнішнє психічне відповідно до цього коду, водночас спрямовуючи його на реалізацію інформації, закладеної у ній (фіксованій установці). Утворена псі-програма починає функціонувати за умови її активізації, котра, своєю чергою, відбувається внаслідок істотного підвищення ступеня значущості (психоенергетичної потужності) інформації, закладеної в це психічне [3; 4].

Про незалежність психіки від мозку та їх відносини писали ще раніше, приміром, український дослідник В. Татенко: «... «психічна діяльність» не може визначатись як «діяльність мозку». Це – типовий варіант редукціонізму, зведення вищих форм до нижчих. Психічна діяльність має власну природу і свої закономірності і є вищим проявом психічної активності, яка в своєму генезисі як форма відображення і саморегуляції «знімає», діалектично «заперечує» біологічну форму, приходять їй на зміну. Мозок не є причиною чи суб'єктом психічного. Причини психічного і його суб'єкт містяться в ньому самому. Мозок – лише умова виникнення і функціонування психіки, її розвитку, а також, як це не прикро, її деградації, патології та інволюції на фінальних стадіях онтогенезу» [18, с. 23–24]. Однак свою концепцію (теорію) психіки і психічної діяльності автор не розкрив.

На думку М. Варія, нервова система, мозок людини є лише фізіологічним субстратом, котрий за умови відсутності у них пошкоджень здатен бути провідником псі-хвиль психіки (принцип такої залежності існує між телевізором і електромагнітним полем чи принцип дії мобільного телефону, котрий здатний і приймати, і випромінювати електромагнітні хвилі, в яких закодована інформація комунікаторів) [3].

Насправді, стверджує М. Варій, все починається не з рухів, дій, а з психіки, яка через відповідні псі-програми передає команди на їх виконання [3; 27]. Узгоджене функціонування психомоторики в людини відбувається не лише під керівництвом свідомості, а за участю несвідомості, підсвідомості й навіть надсвідомості (про роль несвідомого і надсвідомого рівнів психіки в управлінні рухами потрібні ще додаткові дослідження, а роль підсвідомості в цьому процесі не викликає сумнівів). Приміром, навичка як дія, доведена до автоматизму, в основі має сталу псі-програму, котра перебуває на підсвідомому рівні психіки.

На це й раніше вказували вчені, але не розкривали те, що знаходиться за межами свідомості. Наприклад, на основі дослідження ролі свідомості у поведінці людини К. Newell виявлено, що її доля у виконанні дії тим більша, чим менше вона їй знайома, тобто на перших етапах навчання [24, с. 41–54]. Значить, в інших випадках, тобто на наступних етапах керування рухами, крім свідомості, до цього процесу підключаються інші рівні психіки, які знаходяться поза її межами.

Процес управління рухами людини здійснюється на основі взаємодії внутрішнього і зовнішнього та внутрішньо-внутрішнього психічного, яка можлива внаслідок наявності в людини псі-енергетичного поля (на кшталт електромагнітного поля). Псі-програма, яка сформувалася на основі відповідної фіксованої установки, регулює рухи посередництвом псі-хвиль, котрі в псі-енергетичному полі людини є носієм інформації про всі складники, параметри та умови руху, а також їх значущість. Загалом псі-програма об'єднує в одну неподільну цілісність інформацію про: 1) мету рухів; 2) траєкторію рухів у просторі й часі; 3) навколишнє середовище; 4) предмет взаємодії; 5) кінцевий результат рухів і його значущість; 6) відхилення рухів від заданих параметрів.

Своєю чергою живий рух є зовнішнім психічним, що постійно генерує у психіку псі-енергію, яка несе інформацію про сприйняття ситуації в просторі й часі, логіку взаємодії з предметами і явищами, їхню сутність, форму, особливості, можливі наслідки, невідомі моменти та їхню значущість. Власне, це дає можливість перетворення смислового змісту рухів, дій на якийсь продукт-виріб або явище.

Отже, психомоторика людини забезпечує розвиток певних аспектів сенсорики, перцепції, мислення, уяви, емоцій, почуттів, волі, мотивації, псі-програм, свідомості, підсвідомості тощо, а значить і психіки загалом.

А що відбувається, коли психомоторика людини через різні причини повністю, більшою чи меншою мірою не забезпечує розвиток вищезгаданих аспектів психіки? У цьому разі психіка людини не лише втрачає відповідні здібності й можливості, але в ній (у різних сферах психіки) також виникають деструктивні процеси, котрі негативно впливають на її рухи, дії, діяльність, вчинки, поведінку, інтелектуальну, фізичну і професійну активність тощо. Це явище відображає психомоторну депривацію людини.

На основі результатів дослідження психічної депривації [25] та згідно з визначеними методологічними підходами нами доведено, що **психомоторна депривація людини являє собою більшою чи меншою мірою деструктивний перебіг певних процесів у функціонуванні різних сфер її психіки, який виник**

унаслідок повної відсутності, зведення до мінімуму чи обмеження психомоторної активності тривалий час. Вона виявляється як перебіг деструктивних процесів у різних сферах її психіки.

У людини, не обтяженої хворобою та конституційними порушеннями, розвиток психомоторної депривації починається насамперед з порушення психічних параметрів мотиваційної сфери. Чому? Тому що все починається з бажання, хотіння, прагнення тощо, тобто з усвідомлених і неусвідомлених мотивів. Загалом, будь-який рух здійснюється для того, щоб задовольнити ту чи іншу потребу. Із самого моменту народження дитина починає активний рух і не припиняє його аж до смерті. Доросла особа рухається, щоб задовольнити численні потреби. Нерухомість у період життя означає, що в людини серйозні проблеми зі здоров'ям. І вона, борячись за можливість рухатися, бореться за життя! Повна нерухомість приходить лише зі смертю.

Рухливий спосіб життя починається з внутрішньої мотивації. У немовляти неусвідомлена мотивація до руху закладена у псі-програмах несвідомості й надсвідомості [3; 27], бо рух і є життя! Далі людиною рухають свідомі мотиви: бути активною, фізично здоровою і сильною, підтягнутою, вольовою, витривалою, гармонійно розвиненою, мати красиві осанку, фігуру тощо. А сам процес рухової активності (фізичної культури і праці, зайняття спортом та ін.) приносить їй задоволення, радість, насолоду і натхнення, що також суттєво збільшує позитивний психоенергетичний потенціал емоційної сфери. Ці позитивні емоції переносяться в повсякденне життя, допомагаючи їй успішно справлятися з професійною і громадською діяльністю, обов'язками у сім'ї, бути оптимістом, займати активну життєву позицію тощо. І на все їй вистачає часу! А головне, що життєва активність, побудована на психомоторній активності, приносить радість буття.

Психомоторна депривація людини починається з мотивації до уникнення рухової активності та фізичної праці. У людини нема бажання щоденно робити зарядку; незважаючи на погоду, робити ранкову пробіжку, виконувати силові вправи, ходити в басейн, займатися спортом, фізичною працею тощо. Перемагають інші мотиви: більше спати, відпочити за чашкою кави чи склянкою пива з друзями, провести час на вечірці, в нічному клубі, за застіллям, заглянути в Інтернет на 2–4 години, пограти у футбол, ... правда, за планшетом, смартфоном чи комп'ютером, переглянути програми телебачення або просто полежати на дивані, ні про що не думаючи, тощо. Внаслідок цього вона не може пережити й радість, насолоду, задоволення від рухової активності,

тобто збільшити позитивний психоенергетичний потенціал емоційної сфери. Тому за умови наявності психомоторної депривації емоційна сфера людини поповнюється негативними емоціями і в ній зростає негативний психоенергетичний потенціал, який самостійно або разом з негативним психоенергетичним потенціалом, що виник з інших причин, може суттєво переважати над позитивним, призводячи до виникнення в ній руйнівних деструктивних процесів, котрі, своєю чергою, дестабілізуючи впливають на вчинки, поведінку і діяльність людини.

З розвитком мотивації до пасивного способу життя, до уникнення невдачі в людини послаблюється і її воля. Коли людина виконує рухи, приміром, фізично працює, займається спортом чи фізичною культурою та ін., то вона проявляє й вольові зусилля. Формування таких вольових якостей, як наполегливість, самовладання, витримка, цілеспрямованість, рішучість та ін., можливе лише за умови виконання вольових дій, подолання різних труднощів, перешкод. Завдяки волі людина втілює власну сутність у свою життєдіяльність. Оскільки воля – спрямована свідомо активність особистості, то водночас вона є внутрішньою активністю психіки, пов'язаною з цілепокладанням, вибором мотивів, мобілізацією внутрішньої напруженості, прагненням до досягнення мети, гальмуванням процесів, що перешкоджають вольовим зусиллям, прийняттю рішення тощо.

Психомоторна депривація людини відображена і в когнітивній сфері її психіки внаслідок того, що в ній не формуються чи не розвиваються певні параметри психічних пізнавальних процесів відчуття, сприйняття, пам'яті, мислення, уяви, загалом інтелекту на основі того, що суб'єкт усунутий від адекватного чуттєвого й абстрактного пізнання навколишнього світу і себе в ньому через психомоторику. Адже власне у процесі психомоторної взаємодії з предметом чи явищем людина удосконалює відповідні псі-програми рухів і дій, а вже з допомогою відносно нової (удосконаленої) псі-програми перетворює той самий предмет чи явище на більш новітні й досконалі форми. Однак нові рухи і дії, перед тим як бути включеними у робочу псі-програму, піддаються аналізу, синтезу, порівнянню, абстрагуванню, групуванню тощо, які виконують відповідні псі-програми мислення. Але такий аналіз і синтез рухів та дій одночасно відбувається у контексті властивостей предметів і явищ, які людина відкрила в попередній психомоторній взаємодії. Таким чином, рухи і дії впливають на розвиток пам'яті, мислення, уяви, загалом інтелекту.

У разі відсутності живих рухів як зовнішнього психічного не розгортається діяльність когнітивної сфери щодо сприйняття ситуа-

ції та її аналізу, розуміння взаємозв'язків між предметами, середовищем і рухами в їхній єдності, їх синтезу, визначення способів перетворення предмета на іншу форму, передбачення наслідків своїх дій та ін., тобто знижується якість інтелектуальних процесів. Разом із тим людина не набуває певної здатності до теоретичної діяльності [23], тобто до взаємодії з предметами і явищами без безпосередньої психомоторної активності. А це значить, що такій людині значно важче віднайти оригінальну думку та втілити її в нову ідею (конструкторську, інженерну, наукову, освітню, інформаційну та ін.).

Унаслідок психомоторної депривації також не формуються й не удосконалюються псі-програми, які пов'язані з рухами не лише на свідомому, а й на підсвідомому рівні.

Загалом, у разі переживання психомоторної депривації рухова активність людини перебуває на низькому чи дуже низькому рівні, а значить у неї гальмується розвиток, знижуються певні здібності й потенційні можливості психічних функцій, у тому числі когнітивних, емоційних, мотиваційних, вольових, виконавчих, психофізіологічних та ін.

Висновки з проведеного дослідження.

Проблема психомоторної депривації людини, як одного з видів її психічної депривації, залишається в науці явищем, про яке заявлено, але до якого не зроблено реальних кроків уже протягом десятків років. Причинами такого становища є те, що натепер, по-перше, психомоторика людини розкривається лише у площині матеріалістичної концепції психіки, згідно з якою психіка і психічне є функціями мозку, нервової системи; по-друге, дослідники не можуть знайти концепцію психіки і психічного, на основі якої можна було б адекватно розкрити психомоторну депривацію як явище психіки, а не мозку, нервової системи.

Адекватно психомоторну депривацію людини можна розкрити з використанням психоенергетичного та енергетично-психофункціонального підходів, які окреслені в новітній психоенергетичній концепції психіки і психічного, що принципово відрізняються від матеріалістичного. Доведено, що у ракурсі цих підходів психомоторна депривація людини являє собою більшою чи меншою мірою деструктивний перебіг певних процесів у функціонуванні різних сфер її психіки, який виник унаслідок повної відсутності, зведення до мінімуму чи обмеження психомоторної активності протягом тривалого часу.

Психомоторна депривація людини виявляється: 1) у мотиваційній сфері як відсутність мотивації до психомоторної активності та наявність мотивації до уникнення невдачі; 2) у когнітивній сфері як несформованість, недорозвинення чи руйнування тих параме-

трів психічних пізнавальних процесів відчуття, сприйняття, пам'яті, мислення, уяви, загальом інтелекту, розвиток яких повністю залежить від попередньої психомоторної активності; 3) у вольовій сфері як дестабілізація, зниження якості вольових процесів (актів), які формуються лише у разі подолання перешкод і труднощів під час психомоторної активності; 4) в емоційній сфері як накопичення негативного психоенергетичного потенціалу внаслідок, по-перше, нестачі позитивних емоцій і почуттів, які б мала вона отримувати від радості гармонійних рухів, загальом психомоторної активності; по-друге, постійного її поповнення негативними емоціями, що виникають через психомоторну пасивність, малорухливий спосіб життя; 5) в діяльно-виконавчій сфері як несформованість, недосконалість псі-програм психомоторних рухів і дій не лише на свідомому, а й на підсвідомому рівні.

Загалом психомоторна депривація людини знижує її рухову активність, призводить до втрати певних інтелектуальних здібностей і потенційних можливостей психічних функцій, розвиток котрих залежить від психомоторної активності.

Перспективними напрямками дослідження є прояви психомоторної депривації у людей різного віку, різних професій, особливості її перебігу в різних сферах психіки. Актуальними залишаються питання розроблення і стандартизації інструментарію оцінки прояву психомоторної депривації людини та впливу на її поведінку й діяльність, а також практичні заходи з її усунення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Анохин П.К. Принципиальные вопросы общей теории функциональных систем. Принципы системной организации функций. Москва, 1971. С. 5–61.
2. Бернштейн Н.А. Очерки по физиологии движений и физиологии активности. Москва : Медицина, 1966. 349 с.
3. Варій М.Й. Енергетична концепція психіки і психічного : монографія. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 318 с.
4. Варій М.Й. Псі-програми – знаряддя утворень і перетворень у психіці людини. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. V(62), Issue 142, 2017. Pp. 77–81.
5. Гордеева Н.Д., Евсевичева И.В., Зинченко В.П., Курганский А.В. Микродинамическая структура моторной стадии действия. *Вопросы психологии*. 1998. № 6. С. 86–99.
6. Зинченко В.П. От классической к органической психологии. *Вопросы психологии*. 1996. № 5. С. 7–20.
7. Ильин Е.П. Психомоторная организация человека : учебник для вузов. Санкт-Петербург : Питер, 2003. 384 с.
8. Коссов Б.Б. Психомоторное развитие младших школьников. Москва : Наука, 2004. 254 с.

9. Лангмейер И., Матейчек З. Психическая депривация в детском возрасте. Прага : Авиценум : Медицинское издательство, 1984. 334 с.
10. Ломов Б.Ф. Методологические и теоретические проблемы психологии / Отв. ред. Ю.М. Забродин, Е.В. Шорохова. Москва : Наука, 1984. 444 с.
11. Лурия А.Р. Лекции по общей психологии. Санкт-Петербург : Питер, 2004. 320 с.
12. Максименко С.Д., Зайчук В.О., Клименко В.В., Соловйенко В.О. Загальна психологія : підручник / За заг. ред. акад. С.Д. Максименка. Київ : Форум, 2000. 543 с.
13. Малхазов О.Р. Психологія та психофізіологія управління руховою діяльністю : монографія. Київ : Євролінія. 2002. 320 с.
14. Никандров В.В. Психомоторика : учебное пособие для вузов. Санкт-Петербург : Речь, 2004. 14 с.
15. Озеров В.П. Психомоторные способности человека. Дубна : Феникс+, 2002. 320 с.
16. Платонов К.К. О системе психологии. Москва : Мысль, 1972. 216 с.
17. Сурков Е.Н. Психомоторика спортсмена. Москва : Физкультура и спорт, 1984. 126 с.
18. Татенко В.О. Поняття про психіку. Предмет психології як науки. Основи психології : підручник. Київ : Либідь, 1996. С. 9–45.
19. Шадриков В.Д. Психология деятельности и способности человека : учебное пособие. 2-е изд, перераб. и доп. Москва : Издательская корпорация «Логос», 1996. 320 с.
20. Шмаргун В.М. Когнітивні механізми психомоторних дій. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами* : зб. наук. пр. / Гол. ред. П.М. Таланчук. Київ : Університет «Україна», 2010. № 7 (9). С. 307–319.
21. Angel R.W. Efference copy in the control of movement. *Neurology*. 1976. Vol. 26, No. 2. Pp. 1164–1168.
22. Lashley K.S. The problem of serial order in behavior. *Cerebral mechanisms in behavior*. New York : Wiley, 1995. 342 p.
23. Morasso P. Spatial control of arm movements. *Exp. Brain Research*. 1981. Vol. 42, No. 2. Pp. 223–227.
24. Newell K.M. Some issues on action plans. *Information processing in motor control and learning*. New York–San Francisco–London : Academic Press. 1998. Pp. 41–54.
25. Terletska Yu. Psychic deprivation in scientific terms. Development trends in pedagogical and psychological sciences: the experience of countries of Eastern Europe and prospects of Ukraine. Riga : Baltija Publishing. 2018. Pp. 437–463.
26. Teuber N.L. Key problems in the programming of movements. *Brain Research*. 1974. Vol. 71. Pp. 533–568.
27. Varii M. The human psyche: psychic and energetic approach. Development trends in pedagogical and psychological sciences: the experience of countries of Eastern Europe and prospects of Ukraine : monograph. Riga : Baltija Publishing. 2018. Pp. 111–139.